

ČEMU SLUŽIJO MUZEJI IN GALERIJE DANES – JAVNOSTI ALI SAMOVOLJI MINISTRA ZA KULTURO?

Poročilo o posvetu

Posvet Čemu služijo muzeji in galerije danes – javnosti ali samovolji ministra za kulturo? je v petek, 11. decembra 2020, potekal na spletu. Sodelujoči so svoje prispevke predstavljali po Zoomu, gledalci pa so posvet lahko v živo spremljali na YouTube, kjer je bilo v sprotne pogovoru mogoče zastavljati tudi vprašanja. Posvet je kot odziv na nedavne zamenjave vodstev več nacionalnih muzejev organiziral Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Zastavljen je bil kot nadaljevanje novembrskega spletnega srečanja Kakšno kulturno politiko potrebujemo?, v katerem so pobudniki in podpisniki javnega pisma ministru za kulturo podrobneje pojasnili v pismu poudarjene problemske sklope. Z dogodkom smo se na Oddelku želeli še dodatno odzvati na dogajanja v muzejih, zlasti na zamenjavo vodstva Slovenskega etnografskega muzeja (SEM). Na čelo SEM-a je minister za kulturo red. prof. dr. Vasko Simoniti namreč imenoval direktorico brez etnološke izobrazbe. To se je zgodilo kljub predhodnemu mnenju Sveta Slovenskega etnografskega muzeja in Strokovnega sveta Slovenskega etnografskega muzeja, ki sta kot najprimernejšo kandidatko predlagala prejšnjo direktorico SEM-a.

V uvodu je organizator in moderator posveta, red. prof. dr. Božidar Jezernik, poudaril vlogo muzejev in galerij kot varuhov pomembnih dokumentov nacionalne zgodovine in institucij, ki prispevajo k ohranjanju kolektivnega spomina. Omenil je dobro delo galerij in muzejev v zadnjem obdobju, s čimer so si po njegovem mnenju pridobili zaupanje širše javnosti. Izrazil je skrb, da bo ravnanje Ministrstva za kulturo, ki smo mu bili priča v zadnjih mesecih, to zaupanje spodkopalo.

Dekan Filozofske fakultete, red. prof. dr. Roman Kuhar, je v uvodnem nagovoru omenil odzive iz tujine, ki izražajo skrb za upadanje akademske svobode, kritizirajo kršitve muzejske etike, Slovenijo pa označujejo kot državo, ki je pri demokratičnih standardih in spoštovanju človekovih pravic nazadovala. Posvet je označil kot odziv na nezavidljivo situacijo in izrazil presenečenje nad nelagodjem, ki včasih spremlja odzivanje akademikov na dnevno politična dogajanja. Takih reakcij ne razume, prav znanstveniki bi namreč morali reagirati na spremembe v družbi. Zato ga veseli tovrstna aktivnost Filozofske fakultete kot osrednje humanistične institucije, ki tako potrjuje tudi svoj slogan »središče kritičnega mišljenja«.

Kritično je v uvodnem nagovoru spregovoril tudi predstojnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, izr. prof. dr. Jaka Repič. Opozoril je, da so krize postale uveljavljen način upravljanja z družbenimi procesi in institucijami in poudaril pomen avtonomije kulturnih institucij, saj so te privlačno mesto kulturnega in ideološkega boja. Verjame, da na vprašanje, kdo smo, lahko – tako kot na posvetu – odgovarjamo le s strokovnim in z demokratičnim kulturnim dialogom in ne s političnim monologom. Prvi govorec, red. prof. dr. Božo Repe z Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete, je spomnil na delovanje prve vlade Janeza Janše, ki je postopala podobno kot današnja vlada. Argumente za ustanovitev muzeja osamosvojitve in javnega odziva nanje je primerjal z zelo podobno razpravo o postavitvi muzeja revolucije iz 80. let prejšnjega stoletja. Tedanjim odločevalcem načrta ni uspelo uresničiti, zato se sprašuje, ali bo enakega neuspeha deležna tudi namera o ustanovitvi muzeja osamosvojitve.

Direktorica Muzeja narodne osvoboditve Maribor, dr. Aleksandra Berberih Slana, je poudarila nujnost opredelitve muzejev glede sodobnih družbenih vprašanj. Spregovorila je o posebnostih sodobnega sveta, s katerimi so soočeni tudi muzeji, zaradi česar v razpravi o družbenih vprašanjih tuji muzeološki krogi in muzeji vedno bolj poudarjajo aktivno udeležbo muzejev. Prav zato, ker muzeji ne morejo biti nevtralni, narašča vmešavanje vlad v njihovo delo, čemur smo priča tudi v Sloveniji.

Dr. Andrej Smrekar iz Narodne galerije v Ljubljani je z opisi dogajanj ob začetkih njenega delovanja prikazal, da so se politiki tudi takrat vmešavali v delovanje muzejev in galerij. Orisal je škodo, ki jo lahko povzroči uzurpacija ustanove z namenom uveljavljanja parcialnih interesov posameznika in opozoril na funkcijo stroke v muzejih. Za zgled modrega politika je postavil dr. Ivana Hribarja, ki je Narodni galeriji omogočil financiranje, stroki pa omogočil, da je v interesu javnosti uresničila svojo vizijo.

Zdenka Badovinac, nekdanja direktorica Moderne galerije v Ljubljani, je ena izmed direktoric, ki jih je minister za kulturo pred kratkim zamenjal. V prispevku je odgovarjala na vprašanja, zakaj so muzeji postali prostori dokazovanja politične moči in zakaj so v tem trenutku tako moteči. Odgovore je iskala v usmeritvi sodobnih muzejev – njihovi demokratičnosti, kritičnosti, strokovni avtonomiji in participatornosti različnih skupnosti. Poudarila je tudi vklju-

* Tina Ivnik, mag. etnologije in kulturne antropologije, mlada raziskovalka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; tina.ivnik@ff.uni-lj.si.

čenost Moderne galerije v ekosisteme, ki jih sestavlja z drugimi partnerji, umetniki in nevladnimi organizacijami. Po njenem mnenju je za preživetje teh ekosistemov ključno strokovno delovanje galerije.

Širši vidik političnega vmešavanja v muzeje je osvetlil zasl. prof. ddr. Rudi Rizman s Filozofske fakultete. Podčrtal je, da se tudi v Sloveniji odraža globalno slaba kondicija demokracije. Potegnil je vzporednico s 30. leti 20. stoletja, ko se je demokracija spreobrnila v totalitarizme. Po njegovem mnenju se Slovenija danes uvršča med države, v katerih je že prišlo do totalitarizacije uma in kritičnega mišljenja ter se v njej že grobo udejanja totalitarna politika.

Analizo nedavnega poseganja v ustanovne akte institucij in njihovo spreminjanje na način, da pogoji za položaj direktorja ustrezajo izobrazbi in izkušnjam vnaprej izbranih kandidatov, je prispeval red. prof. dr. Rajko Pirnat s Pravne fakultete. Zaradi očitnih parcialnih ciljev tega početja je nezbranim kandidatom predlagal, naj se pri sodnem varstvu sklicujejo na neustavnost spreminjanja ustanovnih aktov. To bi lahko dokazali s pravnim konceptom *détournement de pouvoir* (ang. *misuse of power*, zloraba oblasti), ki bi s sodnimi spori lahko zaživel tudi v slovenski sodni praksi.

Do nedavnih zamenjav vodstev muzejev je bila kritična tudi znanstvena svetnica z Inštituta za slovensko narodopisje, dr. Ingrid Slavec Gradišnik. Razložila je, zakaj vodja SEM-a mora imeti etnološko izobrazbo. Muzej ni podjetje, pač pa kulturna, izobraževalna in raziskovalna ustanova, v kateri se povezuje etnologija kot znanstvena veda in muzej. SEM je poleg tega prostor, kjer je etnologija najbolj na očeh javnosti, zato morajo imeti zaposleni v njem veliko znanja, največ pa ga mora imeti prav tisti, ki muzej vodi. Matevž Čelik je samostojni arhitekt, kustos, edukator in raziskovalec ter nekdanji direktor Muzeja za arhitekturo in oblikovanje. Poudaril je današnja nova pričakovanja državljanov do muzejev, zaradi česar morajo ti v družbi igrati progresivno vlogo in biti nosilci sprememb in znanja; to bo njihova vloga tudi v prihodnje. Ovira za doseganje opisanega stanja je odsotnost skupne nacionalne vizije, predvsem pri razumevanju, kaj je muzej kot institucija. Na podlagi vizije bi morali ustanovitelji sprejemati relevantne odločitve, ki bi to vizijo podprle.

Izr. prof. dr. Sašo Jerše z Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete je predstavil osebne vtise o virtualnih zbirkah slovenskih muzejev. Izrazil je presenečenje nad nasprotovanjem ustanovitvi muzeja slovenske osamosvojitve, te teme naj bi ne bilo na nobeni od spletnih muzejskih postavitev. Zanj je to eden pomembnejših dogodkov v zgodovini slovenskega naroda, zato sam muzej osamosvojitve pozdravlja, se pa čudi odsotnosti javne razprave.

Doktorandka heritologije s Filozofske fakultete, Alenka Pirman, je analizirala korelacijo med mandati direktorjev muzejev in uspešnostjo črpanja sredstev Evropske unije iz programa Ustvarjalna Evropa. V štirih institucijah (Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Moderna galerija, Slovenski

etnografski muzej in Muzej novejšje zgodovine Slovenije) je korelacija med mandatom direktorja in uspehom črpanja sredstev očitna. Podatki uspešnosti kažejo učinkovito mreženje, prisotnost institucije v mednarodnem prostoru, socialni kapital institucij in direktorjev ter njihovo sposobnost vodenja javnega zavoda in kolektiva. Opozorila je, da Ministrstvo za kulturo kljub uspešnemu črpanju sredstev uspešnim direktorjem mandata ni podaljšalo.

Izr. prof. dr. Jože Hudales z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo je analiziral nekatere muzejske projekte, ki jih je opazil ob spremljanju slovenske muzejske dejavnosti v zadnjih dveh desetletjih. Meni, da ti upoštevajo sodobne muzejske trende, kot so angažiranost, družbena odgovornost, inkluzivnost in participatornost. Poudaril je pomembnejše sodobne muzeološke koncepte, ki jih slovenski muzeji – tako nacionalni kot tudi regionalni in vaški – upoštevajo, zato muzejsko dejavnost v Sloveniji ocenjuje kot uspešno.

V zadnjem prispevku je direktorica Posavskega muzeja Brežice, Alenka Černelič Krošelj, kot članica Strokovnega sveta SEM-a osvetlila dogajanje ob zamenjavi vodstva. Nalogo, da izda predhodno mnenje ustanovitelju k imenovanju direktorja javnega zavoda, je Strokovni svet izpolnil in ob tem verjel v skupno poslanstvo – delovanje v dobro javne ustanove in sodelovanje. Minister je zaobšel mnenje stroke in se odločil za kandidatko, ki je Svet ni predlagal, na predhodno mnenje pa jim ni niti odgovoril. Vprašala se je o smislu obstoja Strokovnega sveta in sodelovanja v postopku izbire ter kako je opisani potek v demokraciji sploh mogoč. Za uresničevanje strategije kulturne dediščine, da z njeno pomočjo krepijo trajnostni razvoj Slovenije, bi morali muzeji samostojno nadzorovati vsebino in celovitost svojih programov, in to ne glede na vir financiranja in model upravljanja.

Naknadno se je s komentarjem oglasila še doc. dr. Kaja Širok, tedanja direktorica Muzeja novejšje zgodovine Slovenije. V času od posveta do pisanja pričujočega prispevka jo je namreč doletela podobna usoda kot druge zamenjane direktorje nacionalnih muzejev. Čeprav je njeno zamenjavo spremljala živahna, kritična in angažirana javna razprava, ta ni padla na plodna tla. Doc. dr. Kaja Širok se je odzvala na komentar izr. prof. dr. Jeršeta, ki je na posvetu izjavil, da vsebina slovenske osamosvojitve ni predstavljena v virtualni muzejski postavitvi. Povedala je, da je na stalni razstavi Slovenci v 20. stoletju soba, posvečena osamosvojitvi, njen prikaz je dostopen tudi na spletu.

V zaključnem delu posveta, namenjenem odgovorom na vprašanja, je dr. Aleksandra Berberih Slana odgovorila na večkrat izpostavljeno dilemo – zakaj morajo biti direktorji muzejev tudi strokovno usposobljeni? Iz svojih osebnih izkušenj ve, da bi težko vodila Muzej, če ne bi dobro poznala vsebine tematik, s katerimi se ta ukvarja. Zaradi majhnosti slovenskih muzejev direktorji opravljajo tako strokovno kot poslovno funkcijo, ki ju je težko ločevati.

Posvet se je končal s kratko razpravo in z vprašanji gledal-

cev. Pobudnik posveta, red. prof. dr. Božidar Jezernik, je izrazil zadovoljstvo, da je v diskusiji prišla do besede strokovna javnost. V prihodnjem letu načrtuje izdajo zbornika z na posvetu predstavljenimi prispevki. Želi, da bi bilo povedano zbrano na enem mestu, da bi odmevalo tudi pri odločevalcih in da bi vplivalo na odločitve, ki jih sprejemajo.

Posvet Čemu služijo muzeji in galerije danes – javnosti ali samovolji ministra za kulturo? je trajal skoraj tri ure, v njem je 12 sogovornikov poudarilo ključne dileme in odgovorilo na različna vprašanja, med njimi tudi naslovno. Posnetek celotne razprave je še vedno dostopen na YouTubeov kanalu Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo.¹

¹ https://www.youtube.com/watch?v=c9PeCw661QU&t=8122s&ab_channel=eikaforvideo.